

**ALMAN KAYNAKLARINA GÖRE I. DÜNYA SAVAŞI'NDA RUSLARLA ALMANLAR ARASINDA
BREST-LİTOVSK BARIŞ SÜRECİ MÜZAKERELERİ VE BARIŞ ANTLAŞMASI**
**BREST-LITOVSK PEACE PROCESS NEGOTIATIONS AND PEACE TREATMENT BETWEEN THE
GERMANS OF THE RUSSIAN IN YHI WORLD WAR I BY GERMAN RESOURCES MISSIONS**

Yüksel KAŞTAN*

Öz

Avusturya- Macaristan İmparatorluğu veliahtı Ferdinand'ın 28 Haziran 1914 tarihinde Saray-Bosna ziyaretinde bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesi sonrasında Sırbistan'ın Avusturya-Macaristan'a savaş ilan etmesi ile I. Dünya Savaşı başlamıştır. Savaş İtilaf (İngiltere, Fransa ve Rusya) ve İttifak (Almanya, Avusturya- Macaristan, İtalya) arasında başlayan kutuplaşma sonrasında bu ittifaklara dahil olan devletler arasında geçmiştir. Çanakkale cephesinde deniz ve kara savaşları üstün bir başarı ile Osmanlı Devleti ve müttefikleri kazanınca I. Dünya Savaşı beklenenden daha fazla sürmüştür. İtilaf Devletleri ile Çarlık Rusya arasında kara ve deniz ulaşımı sağlanamayınca uzun süreden beri iç siyasette zor günler yaşayan Rusya'da Bolşevik İhtilali çıkmış ve Çarlık rejimi yıkılmıştır. İşte bu süreçte Rusya'da yönetime gelen Bolşevikler ile İttifak Devletleri arasında savaşı sonlandırmak için görüşmeler başlamıştır.

Bu araştırmanın amacı Alman kaynaklarına göre Bolşevikler ile Almanya arasında cereyan eden barış müzakerelerini araştırmaktır. Araştırma nitel araştırma deseni içinde doküman analizi metodu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Almanca kaynaklar kullanılmıştır. Araştırmanın sonunda Bolşevik İhtilali sonrasında Rusya'da oluşan yeni yönetim ile Almanya arasındaki müzakereler, itilafa düşülen noktalar ve Brest- Litovsk Barış Antlaşması süreci ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Almanya, Bolşevik, İhtilal, Müzakere.

Abstract

World War I began with Serbia declaring war on Austria-Hungary after the Austro-Hungarian Empire Veliaht Ferdinand was killed by a Serb nationalist during his visit to Sarajevo on 28 June 1914. After the polarization between War Alliance (Britain, France and Russia) and the Alliance (Germany, Austria-Hungary, Italy), it has passed among the states involved. With the Ottoman State and its allies winning the sea and land battles on the front of the Dardanelles with a superior success, the First World War lasted more than expected. Between the Entente Powers and Tsarist Russia, land and sea transportation has not been provided, and since the long history of internal politics, Russia has experienced a Bolshevik Revolution and the Tsarist regime has collapsed. This is the beginning of negotiations to end the war between the Bolsheviks and the Allied Powers, which came to power in Russia.

The aim of this research is to investigate the peace negotiations between the Bolsheviks and Germany, according to German sources. The research was carried out using the document analysis method in the qualitative research design. German sources were used in the research. After the Bolshevik Revolution, the negotiations between Germany and the new administration in Germany, the points of concern and the process of the Peace Treaty of Brest-Litovsk were put forward.

Keywords: Russia, Germany, Bolshevik, Revolution, Negotiation.

GİRİŞ

Alman ordusu I. Dünya Savaşı'nda 1917 yılı itibariyle Batı cephesinde İngiltere, Fransa, Amerika ve diğer İtilaf Devletleri ile Doğu cephesinde ise Rusya ile savaşmıştır. Osmanlı Devleti Çanakkale Cephesi'nde İtilaf Devletleri'ne karşı deniz ve karada destansı bir başarı elde etmiş ve bu başarı sonrasında Bulgaristan İttifak Devletleri yanında savaşa müdahil olmuştur. 1. Dünya Savaşı Çarlık Rusya'da 20. yüzyılın başından beri devam eden siyasi, sosyal ve ekonomik sorunların daha da yoğunlaşmasına neden olmuştur. Savaşın planlanandan uzun sürmesi, insan ve malzeme kaybının giderek artması, ülkede yönetime karşı protestoları artırarak bir isyan çıkmasına neden olmuştur. 1917 yılı Şubat ayında çıkan Bolşevik İhtilali sonrasında Çar'ın öldürülmüş ve böylece Çarlık düzeni yıkılmıştır. Ülkede sosyalist işçi, asker ve Bolşeviklerden oluşan geçici bir hükümet kurulmuştur. Rusya'daki Şubat Devrimi sonrasında Prens L'vov, Miljukov ve Kerensky yönetimindeki hükümet İttifak Devletleri'yle savaşmaya devam etmiştir. Rus Hükümeti Almanya ile savaşı sona erdirmeye görüşmesine girmenin henüz mümkün olmadığını görüşünde olmuştur. Almanya ise 7 Mayıs 1917 tarihinde bazı şartlar altında Rusya ile bir barış tasarlamıştır. Almanya'nın şartları arasında Kurland ve Litvanya'nın serbest bırakılması yer alır. Polonya zaten 5 Kasım 1916 tarihinde bağımsız olmuştur. Sonbaharda Kurland ve Litvanya'da Alman güdümlü "Koruma ve Şemsiye" adlı il konseyleri kurulmuştur (Volkwart, 1937, 149; Sebastian Haffner, 1968, 48).

Alman ordusu Batı cephesinde Seicheprey'deki Amerikan mevkilerine karşı başarılı bir ilerleme kaydedmiştir. Ordunun Batı cephesinde başarılı olmasıyla Alman ordusuna Kırım'a giden yol açılmış olur. Alman Anakarağahı'ndan Genel Kurmay Başkanı General Ludendorf'tan 21 Nisan tarihinde alınan bilgiye göre Batı cephesinde Velihaht Prens Rupprecht ve Alman Velihahtı Prensini ordu grupları savaşmaktadır.

* Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, kastanyuksel@hotmail.com

Savaş cephesinde, iki taraf da şiddetli piyade savaşlarına yönlendirilmiştir. La Bassée, Lens ve Albert'de daha şiddetli savaşlar vardır. Avre ile Oise arasında topçu faaliyeti de devam etmektedir (Strupp, 1918, 372; Hahlweg, 1960, 78).

Gallwitz ve Duke Albrecht'in Ordu Grupları'nın faaliyetleri şu şekildedir. Meuse ve Moselle arasında, Aşağı Saksonya taburları, Seicheprey yakınlarındaki mevzilerdeki Amerikan askerlerine saldırmıştır. Alman askerleri Amerikan askerlerini yerlerinden ederek hatlarından iki kilometre kadar geriye itmıştır. Daha sonra gelişen Amerikan kuvvetlerinin zayıf saldırıları bertaraf edilmiştir. Amerikan kuvvetlerinin daha güçlü saldırıları da başarılarıyla ünlenen Alman Fırtına birliklerince önlenmiştir. Alman Fırtına grupları düşman birliklerini tahrip ettikten sonra, gece boyunca tekrar mevzilerine geri dönmüştür. Burada Amerikan askerlerinin ağır kayıpları onların beklemediği bir durumdur. Burada 5 subay da dahil olmak üzere 183 Amerikan askeri esir alınmış, 25 makinalı tüfek ele geçirilmiştir. Morville'in (Pont à Mousson'un doğusunda) kuzeybatısındaiken Vorfeld savaşında Fransız askerleri de esir alınmıştır. Süvari subayı Freiherr v. Richthofen tepede çok iyi donatılmış 11.,79. ve 80. Avcı taburları ve Teğmen Buckler 31. Havabirliğini yenmeyi başarmıştır (Maechtel, 2009, 292-293; Hahlweg, 1971, 92).

Alman birlikleri Doğu Cephesi'nde Ukrayna'da Perekop ve Kart Kasak'ta düşman direnişini aştıktan sonra, Kırım yolunu açmayı başarmıştır. Makedonya Cephesinde Dojran Denizi'nin batısında ve Struma ovasında düşmanın aktif etkinliği görülmektedir (Grottian, 1962, 188, 201).

İstanbul'dan 2 Mayıs tarihinde alınan rapora göre; Osmanlı kuvvetleri tarafından Doğu'da Gümrü'de Bolşevik Ordusu 2 Mayıs'ta yenilgiye uğratılmıştır. Batum'daki Alman muhabirinin bildirdiğine göre 10 000 askerden oluşan Bolşevik Ordusu Gümrü üzerine saldırıya geçmiş ve bu saldırı Dağistan'dan gelen gelen iki Alay tarafından durdurulmuştur. İkincisi, daha sonra takviye birliklerin gelmesiyle 8 000 asker esir alınmış ve bu vesile ile Bolşevikler yenilmiştir. Bakü'de Bolşevikler teslim olmaya ikna edilmiştir (Klein, 1952, 75-78).

Alman Anakarargahı'ndan 3 Mayıs tarihinde Genel Kurmay Başkanı Ludendorff'tan alınan bilgiye göre Doğu Cephesi'nde Ukrayna'da Alman ordusu Yekaterinoslav-Kharkov hattından Donets bölgesine girmiştir. Azak Denizi'nde Taganrog işgal edilmiştir (Andres, 2015, 39).

İstanbul'dan 4 Mayıs tarihinden alına ordu rapora göre Alman birlikleri 1 Mayıs'ta Rusların Karadeniz filosunun, hat gemilerinin, destroyerlerin, denizaltıların ve ticaret gemilerinin çoğununun bulunduğu Sevastopol'u işgal etmiştir. "Sultan Yavuz Selim", "Hamidie" ve bazı torpido gemileri mayınlı bölgeler boyunca zorlu, ama başarılı bir yolculuktan sonra 2 Mayıs'ta Sevastopol'e gelerek demirlemişlerdir (Pietersen, 2006, 97-100) .

Alman ordu raporuna göre Almanlar Vyver deresinde çarpıcı başarılar elde ederek Don bölgesinde Rostov'u işgal etmeyi başarmışlardır. Yine Alman Anakarargahı'ndan 9 Mayıs tarihinde alınan bilgiye göre Almanlar Ukrayna'da Azak Denizi'nin kuzey kıyısında Don'un ağzına doğru ilerlemiş ve Rostov'u ele geçirmiştir.

9 Mayıs tarihinde Alman Anakarargahı'ndan alınan bir emre göre Alman ordusunda ve silolarda buğday miktarı azalmaya başlamıştır. Bu nedenle 16 Haziran'dan itibaren asker için 160 gram günlük un tayin olarak belirlenmiştir.. Bu nedenle askerin ekme kullanımı azalma mecburidir. Almanya için Ukrayna savaşta geleceği için bir buğday ambarı olarak görülmüş ve bu nedenle de Ukrayna Almanya'nın savaşta bekası durumunda olmuştur. Berlin'de 16 Mayıs tarihinde Savaş, Gıda ve Sağlık Dairesi bu durumu resmen açıklamıştır. Ne yazık ki, Ukrayna'dan tahıl sevkinin geliştirilmesinin, hasat yılının son aylarında Almanya'nın ekmeğin un arzının kesin olarak önceden değerlendirilemeyen bu belirsiz gelir üzerine dayandırmak mümkün görünmez. Alman Ordusu savaşa devam etmek istiyorsa, bu şartlarda yılın geri kalan kısmını Alman yerli stokundan temin etmek zordur (Riezler, 1972, 90, 100, 152).

Mevcut kıt stoklar tüketimin sınırlandırılmasını gerekli kılmaktadır. Buna göre, İmparatorluk Silo Amirliği Müteveli Heyeti, 11 Kasım'daki toplantısında, 16 Haziran'dan itibaren Yönetim Kurulu'nun onayı ile önemli bir karar vermiştir. Buna göre günlük un miktarı 200 gramdan 160 grama düşürülmüştür. Zor şartlarda çalışan ve ağır işçiler için mevcut ödenekler kalmıştır. Serbest çalışan kimsenin tüketmesi beklenen hububat miktarı 1 Nisan tarihinden itibaren zaten azaltılmış olup, herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Eski tayin miktarının artırılması ancak Ukrayna'dan temin edilecek buğday miktarına bağlıdır. Ama 1918 yılı Almanya'da erken hasat yapılabilirse, bu takdirde silo amirliği yetecek ekmeğin ununu gönderebilir. Geçen yıl ette stoklama olduğu gibi, bu yıl da un harçamasında sınırlama getirilmiştir. Geçen yıl ülkede et stoklarının azalması doğal olarak önce domuzların azalmasına, sonra etlerin ineklerden elde edilmesi ile süt, tereyağ ve peynir azalmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, yerini alacak olan ekmeğin haftalık besin maddelerinin dağılımı gibi, daha bol miktarda şekerle bir ikame maddesi verilecektir (Hahlweg, 1960, 17).

İstanbul'dan 16 Mayıs tarihinde alınan bir habere göre Bakü bölgesindeki Bolşevikler Türkistan ve Astrahan'dan Rus botlarıyla Hazar Denizi'nden takviye askerler getirmektedir. Bu süreçte Dağıstan ve Gürcüstan'dan yardım amacıyla gelen Müslümanlar şiddetli savunmalarına rağmen, savunma araçlarındaki kayıpları sonrasında Bakü'yü kaybetmiştir. Bolşevikler saldırıyı şiddetli bir şekilde sürdürmektedir (Steglich, 1964, 317).

Moskova'dan 25 Mayıs tarihinde Alman Anakarargahı'na Petersberg telgraf ajansından gelen rapora göre; 22 Mayıs tarihinde Dışişleri Halk Komiserliği, Alman büyükelçisi Count Mirbach'a, Brest-Litovsk Barış Antlaşması'ndan kaynaklanan bazı noktaları ve müzakere maddeleri olarak aşağıdaki soruları çözmek için Moskova'yı Özel Komite'nin delegeşi olarak önerilen bir notu teslim etmiştir. Müzakere önerileri: öncelikle; Kafkasya'daki durum, ikincisi; Kırım'daki durum, üçüncüsü; Barış Antlaşması'nın 3. Maddesi'nde yer alan sınır yönetim ve Almanya'nın geçici işgaline ilişkin sorular, dördüncüsü; Estonya ve Litvanya'nın siyasi durumu, beşinci; savaş tutsakları meselesi, altıncısı; Almanya ile Rusya arasındaki ekonomik ilişkiler sorunları şeklindedir (Fischer, 1964, 499).

İstanbul'dan 26 Mayıs tarihinde alınan bir rapora göre; Türk Ordusu Kafkas Cephesi'nde yer almaktadır. Doğuda ve Kafkasların güneydoğudaki Gümrü'de yer alan Türk birlikleri güçlü Ermeni kuvvetleri tarafından saldırıya uğramıştır. Bu saldırılar Türk ordusunun karşılık vermesiyle kanlı bir şekilde püskürtülmüştür (Ritter, 1964, 482).

A. ALMANYA İLE RUSYA ARASINDA BARIŞ MÜZAKERELERİ

Brest- Livosk müzakereleri esasen üç aşamada gerçekleşir. İlk aşaması 22-28 Aralık 1917 tarihindeki ateşkes görüşmeleri ve ateşkesidir. Burada taraflar birbirlerinin gerçekte ne istediklerini tartarlar, genel bir izlenim, karşılıklı bildirimler, temenniler ve örtülü isteklerle geçer. İkincisini 8-10 Ocak 1918 tarihleri arasındaki tarafların gerçek isteklerini ortaya koydukları dönemdir. Bu dönemde Ludendorff ve Lenin arasında çekişme ve restleşmeler yaşanır. Üçüncü olarak 1-3 Mart 1918 tarihidir ki burada müzakere olmaz, Almanya'nın hazırladığı anlaşma metni imzalanır (Ludendorff, 1919, 408-409).

İttifak Devletleri'nin başarılı saldırıları sonrasında Rus ordusu 1917 yazında 200 kilometreye alanda zor duruma düşerek Sereth üzerinden 100 kilometre geri çekilir. Böylece İttifak kuvvetleri neredeyse tüm Doğu Galıçya ve Bukovina'yı geri alır. Rus ordusu dağılma noktasına gelir. Rusya'da meydana gelen iç çekişmeler ve isyanlar Rusya'nın cephe hattını etkili bir şekilde savunmasını imkânsız hale getirir. Geçici Hükümet savaşmak için halk desteğini kaybeder ve ülkede arz sorunlarının devam etmesi devrimci havayı ateşler. Bunun sonucunda ülkede Ekim Devrimi gerçekleşir ve yönetime Lenin ve arkadaşları gelir. Ülkenin savaşma gücünün olmaması, İttifak güçlerinin ilerlemesi üzerine Lenin İttifak Devletleri'ne savaşı bitirmek için ateşkes önerisinde bulunur (Dokumente und Materialien zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, 1957, 11).

Bolşevikler iktidara gelirken özgürlük, barış, ekmek vaatleriyle iktidara geldiklerinden yakın zamanda bir barış ihtimali öne çıkar. Bolşevikler yönetimi ülkede iç istikrarın sağlanması ve ülkeye hâkim olabilmek amacıyla barış anlaşması yapmak ister. Bu teklif üzerine Alman Başbakanı Georg von Hertling 28 Kasım 1917 tarihinde Almanya'nın barış müzakereleri için hazır olduğunu ilan eder. 3 Aralık 1917 tarihinde Brest-Livosk'ta başlayan ateşkes müzakere toplanyısı 15 Aralık 1917 tarihinde imzalanan ateşkes antlaşması ile sonlanır (Carr, 1954, 239).

Almanya Doğu'da ateşkes ilan etmesi ile Batı cephesinde önemli başarılar elde edebileceği düşünür. Bu nedenle Almanya, Rusya'nın sadece İttifak Devletleri'yle değil de genel olarak tüm savaşan devletlerle barış görüşmeleri yapmak istemesini başlangıçta kabul etmek istemez, ancak daha sonra bu barış görüşmesini dikkate almamalık yapmamak için görüşmelerin başlamasını ister (Carr, 1952,18).

a. Barış Müzakerelerinin Brest-Litovsk'ta Başlama Süreci

Almanya, Osmanlı Devleti, Bulgaristan ve Avusturya- Macaristan'dan oluşan 4'lü müttefik ülkeler Rusya ile yapılacak olan barış görüşmeleri için Brest- Litovsk'u uygun görürlerken Bolşevikler bunun kendileri için bir tehdit unsuru olduğunu ifade ederek daha Batı'da bir yerde görüşmelerin yapılmasını talep eder. Petersburg'tan 3 Ocak tarihinde Petersburg Telgraf acentası raporuna göre Rusya barış görüşmelerinin Stockholm'e aktarılmasını ister. Barış delegasyonu başkanı Adolf Joffe 2 Ocak tarihinde Almanya, Avusturya- Macaristan, Bulgaristan ve Türkiye delege başkanlarına bu durumla ilgili bir telgraf gönderir. Telgrafta Rus Cumhuriyeti Hükümeti devam edecek barış görüşmelerinin tarafsız bir bölgede sürdürülmesi gerektiğini ivedilikle bildirir ve de Stockholm'u önerir (Hahlweg, 1960, 21; <https://archive.org/details/grosse-politik39germ>, 25.08.2017).

Rus delegasyonu, Petersburg'da bu sorunun cevabını bekliyor. Rusya diğer ülkelerin delegelerinin Rus delegesini baskı altına alacağı düşüncesini öne sürmesine rağmen diğer ülkeler bu düşünceye katılmadıklarını 25 Aralık'ta verdikleri cevapla anlatırlar (Janßen, 1963, 170-174).

Berlin'den 4 Ocak tarihinde alınan bilgiye göre Alman İmparatorluğu Şansölyesi, veliht Hertling, Meclis Ana Komitesinde açıklar: Rus hükümetinin Brest-Litovsk'tan Stockholm'e müzakerelerin transferini önerdiğini bildirir. Müzakereleri sürdürmek üzere oldukları yer için Ruslarla anlaşma yapabilecek konumda olmadıklarından bağımsız olarak, Stockholm'e bir transferin olağanüstü zorluklara neden olacağını belirtir. Yalnızca bir zorluk söz konusudur; doğrudan müzakerelerin baş temsilcileri Berlin, Viyana, Sofya, İstanbul ve Petersburg ile olan doğrudan bağlantısına sahip olmalıdır. Brest-Litovsk'da doğrudan bağlantı kurulmuş olan Stockholm'de daha fazla zorluklarla karşılaşılacaktır. Bulundukları noktada oraya gidemeyeceklerini belirtir (Walz, 1936, 7).

Buna ek olarak, İtilaf Devletleri'nin gizli entrika faaliyetleriyle Rusya hükümeti, temsilcileri ve İttifak Devletleri arasındaki güvensizlik oluşturarak meşgul etmeleriyle orada yeni bir zemin oluşturabileceklerini söyler. Bu nedenle Hertling Dışişleri Bakanı v. Kühlmann bu teklifi reddedilmesini bildirir. Bu arada Ukrayna temsilcileri Brest-Litovsk'a sadece uzmanlar olarak değil, müzakere yetkileri ile de gelir. Hertling Almanların, Ukrayna temsilcileri ile oldukça sakin görüşmeler yapmaya devam edeceklerini ifade eder (Hoffmann, 1929, 197).

Petersburg'dan bildirilmiş olduğuna göre Rus Hükümeti Almanya'nın teklifinin 1 ve 2 numaralı noktalarını kabul etmez. Bu iki nokta, bölgelerin boşaltılması ve ulusal oyların oluşturulması yöntemlerine atıfta bulunmaktadır. Rus basınında, bu noktalar 1 ve 2'de ifade edilmiş olan halkların kendi kaderini tayinine olan bağlılığa itaatsizlikle geri çekilme şeklinden endişe duyulduğu yer almaktadır (1 ve 2'de ifade edilmiş olan bizim haince bir şekilde verilen vaatler içinde yer alan halkların kendi kaderini tayin etme hakkının elinden alınmak istendiği yer almaktadır). Bu dikte fikrin reddedileceği, 1 ve 2. Noktalarda yer alanlar sadece pratik nedenlerden ötürü verildiği ve bunun önlenemeyeceği ifade edilir. Hertling konuşmasını bu olayın nasıl devam edeceğini güvenle bekleyip göreceğini, sadık durumlarının, kendi güçlerine ve iyi hukuklarına güvendiklerini söylemektedir (Ludendorff, 1922, 271, 438; http://www.stahlgewitter.com/16_04_30.htm, 15.05.2017).

Brest-Litovsk'tan 4 Ocak'ta alınan bir habere göre Rus delegasyonunun başkanı Petersburg'tan Brest-Litovsk'taki dört ülke güçlerin temsilcilerine içinde tarafsız ülkelerde müzakerelere devam edilmesi hususunda Rusya Cumhuriyeti Hükümeti'nin kararının olduğu bir telgraf gönderir. Buna karşılık, dört müttefik kuvvetlerin delegeleri Joffe'ye müzakerelerin yapıldığı yerden bu yana herhangi bir yere değiştirilmesini reddettiklerini, müzakerelerin en geç 5 Ocakta Brest-Litovsk'ta yapılması gerektiğini içeren bir telgraf gönderirler (Von Kühlmann, 1948, 525-528).

Görüldüğü üzere Rusya barış görüşmelerine tüm savaştan ülkelerin delegelerinin katılmasını ve görüşmelerin tarafsız bir yerde yapılmasını ısrarla talep etmesine rağmen bu devletlere yapılan davete hiçbiri cevap vermez. İttifak Devletleri dışında barış görüşmelerine katılacak bir devletin olmaması, Almanya'nın da ısrarla Brest-Litovsk'ta barış görüşmelerinin yapılmasını istemesi sonrasında Rusya geri adım atarak Brest-Litovsk'e Trocki başkanlığında bir heyeti gönderir.

b.Rus Delegasyonu'nun Brest-Litovsk'a Gelişi

Berlin'den 5 Ocak tarihinde alınan bilgiye göre Almanya Berlin'de meclis oturumunda Dışişleri Sekreteri Freiherr von Bussche, şu telgrafın Brest-Litovsk'dan gelmiş olduğunu belirtir: "4 Ocak akşam saat 10'da, Petersburg'tan gelen aşağıdaki Hughes telgrafı tercüme edildi: Dört müttefik güçlerin başkanlarına. Görüşmelerin nötr bir alana aktarılması ulaşılan görüşmelere paralel olarak değişmez. Heyetlerinizin müzakerelerin daha önceki yerine gelmesi üzerine heyetimiz, Halkın Dışişleri Komiseri Trotzki ile birlikte yarın Brest-Litovsk'a gidecek. Müzakerelerin tarafsız topraklara aktarılmasına ilişkin bir anlaşmanın herhangi bir zorluğa neden olmayacaktır. Rus delegasyonu." (http://www.stahlgewitter.com/16_04_30.htm, 15.05.2017). Buna göre Bolşevikler müzakereler için tekrar Brest-Litovsk'a temsilci göndereceklerdir (Trocki, 1961, 338).

Brest-Litovsk'tan 6 Ocak tarihinde gelen malumata göre bir gün önce radyodan Almanca bir metin mesajı okunur. Delegasyon başkanı Joffe Petersburg'a Rusya delegasyonunun başkanına bir cevap gönderir. Rus delegasyonunun önerilerine yanıt olarak, 25 Aralık 1917'deki Brest-Litovsk'daki dört müttefik ülkenin delegelerinin, acil bir genel barışın sona erdirilmesi için bazı yönergeler yayınlar. Yönergede tek taraflı bir tanımlamayı önlemek için, bu kılavuzların geçerliliği açıkça onları bağımlı hale getirmiştir. Artık savaşlarla meşgul olan bütün güçlerin, istisnasız makul bir süre içinde ve herhangi bir rezerv olmadan, tüm insanlara bağlanan koşulların aynı şekilde gözlemlenmesine kendilerini taahhüt etmeleri gerekecektir. Dört müttefik delegasyonun onayı ile Rus delegasyonu tarafından on günlük bir süre belirlenir. Brest-Litovsk'da belirtilen ilkelerle diğer savaştan ülkeler, hemen bir barış ilan edip barış görüşmelerini izlemeye karar vereceklerdir. Müttefik devletlerin delegeleri, 10 günlük son tarihin 4 Ocak 1918'de dolduğunu ve diğer tüm savaştan ülkelerin barış görüşmelerine katılma beyanı almadığını belirtir. Bu yönergede müttefik devletler adına

Almanya için v. Kühlmann, Avusturya-Macaristan için Count Czernin, Bulgaristan için Popov, Türkiye için Essimi Bey imzalarlar (Hoffmann, 1929, 199; Von Liebig, 1919, 45; http://www.stahlgewitter.com/16_04_30.htm, 15.05.2017).

8 Ocak 1918 tarihinde Brest-Litovsk'ta müzakereler başlar. 8 Ocak tarihinde öğleden sonra orada toplanan heyetlerin başkanlarıyla toplantıda bir ön görüşme yapılır. Görüşmeye katılanlar; Bakanlık Müsteşarı v. Kühlmann, Dışişleri Bakanı kont Czernin, Adalet Bakanı Popov, Dışişleri Komiseri Troçki, ve Sadrazam Talât Paşa'dır. Formun ve programın sorularını tartıştıktan sonra bir gün sonra sabah saat on birde tam bir toplantı düzenlenir (Von Hertling, 1919, 40).

Brest-Litovsk'ta 9 Ocak tarihinde sabah 11'de bütün delegelerin katıldığı tam bir toplantı yapılır. Oturum açan Sadrazam Talât Paşa, daha sonra başkanlık görevini v. Kuhlmann'a verir. Müzakerelerin eski tarihine ve müzakerelerin gidişatına değinir ve sonra oturumu sonuçlandırır. Barış çalışmalarında bir başarısızlığın devam etmesi ve dolayısıyla muhtemelen doğuda bir savaşın yeniden başlamasının ölçülemeyen sonuçları olacağından müzakerelere ara vermeden önce bir karar alınabilirse bir maddi doğanın zorluklarını yeterince büyük gördüğünü ifade eder (Von Müller, 1959, 344).

Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Czernin ve diğerleri Rus delegelere dönerek durumu ayrıntılıca ifade ederler: "Siz, baylarım, o zaman bizlere genel barış görüşmelerine katılmak için davet gönderilmiştir. Aynı şeyi kabul ettik ve evrensel barış için bir temel üzerinde anlaşmaya vardık. Bu temelde müttefiklerinize on günlük bir ultimatoma verdiniz. Müttefikleriniz size cevap vermedi ve bugün artık genel bir barış için değ, Rusya ile dörtlü arasında ayrı bir barış görüşmesi halinde cereyan etmektedir. Rus delegasyonunun beyleri aynı niyetlerle hareketlendirildiyse tatmin edici bir sonuca varacağız. Değilse, işler gerekli rotayı alacaktır, ancak savaşın devamı sorumluluğu yalnızca Rus delegasyonuna ait olacaktır." (http://www.stahlgewitter.com/16_04_30.htm, 15.05.2017).

10 Ocak tarihinde sabah yapılan toplantıda, Rus heyeti Brest-Litovsk'daki barış görüşmelerine devam etme kararı alır. Ayrıca 26 Aralık toplantısında Wolff-Bureau tarafından yayınlanan yayınların gerçeklere uygun olduğunu tespit ederler. Bu oturumun gidişatı hakkında Rus telgraf ajansı Rus tarafına yanlış bilgi aktarmış olduğu ifade edilir (Haußmann, 1924: 206). Genel kurul toplantısına göre, öğleden sonra bir toplantı için Almanya, Avusturya-Macaristan ve Rusya heyetleri bir araya gelir. 27 Aralık 1917'de Rus delegasyonu tarafından önerilmiş olan Komisyonun siyasi ve bölgesel soruları tartışmak üzere kurulması ve bu komisyonun görüşmelerine paralel olarak, ekonomik ve hukuksal sorulardan sorumlu bireysel heyetler uzmanları tarafından ön görüşmelerin yapılması üzerinde anlaşmaya varılır. Bu komisyon 11 Ocak sabahı saat 10'da kurulur ve öğleden sonra saat 13'te çalışmasına arar verir ve saat 18'de görüşmelere devam eder (Kessler, 1961, 582; http://www.stahlgewitter.com/16_04_30.htm, 15.05.2017).

10 Ocak tarihinde kesintiye uğrayan Genel Kurul Toplantısı 11 Eylül'de Devlet Sekreteri v. Kühlmann Başkanlığında gerçekleşir (Troçki, 1964, 77-79). Troçki aldığı konuşma sırasında "Antant'ın güçlerinin katılıp katılmamasına bakılmaksızın daha önce kabul edilen kararlar tamamen uyumlu olarak, barış görüşmelerine devam etmeyi şimdilik onaylıyoruz. 25 Aralık tarihinde deglere edilen evrensel barışın esaslarının yer aldığı dört müttefik devletin delegasyonlarının bildirisini not alıyoruz. İtilaf Devletleri 10 günlük dönemde barış görüşmelerine katılmadı. Öte yandan, biz tarafımızca ilan edilen demokratik barış ilkelerine uyuyoruz." Troçki daha sonra iyi yasa ve sadık vicdanın yanı sıra Almanya'nın bir güç olduğuna da dikkat çektiği Kont Hertling'in konuşmasının bir kısmından bahseder (Von Payer, 1923, 55).

Rus delegasyonunun ülkelerinin kısa süre öncesine kadar egemen sınıfların politikasıyla zayıfladığından ne imkânları ne de hedefleri savaş ve mücadele etmeye uygun değildir, ama bir ülkenin konumu yalnızca bir teknik cihazın mevcut durumu ile değ, bilakis aynı zamanda kendi imkanlarıyla netlik kazanmaktadır. Ancak Rus Hükümeti programının başında "barış" kelimesini yazmıştır ve Rusya halkının müttefik halklarına karşı olan yüksek sempatileri vardır. Halkların anlayışına dayanan en hızlı barışın sağlanması arzusuna ulaşmayı kuvvetlendirilmelidir. Rus delegasyonu, teknik nedenlerden ötürü barış görüşmelerini kaldırma bahanesiyle dört ayaklı partinin yetkilerini kaldırmak için Brest-Litovsk'ta kalmaları gerektiği fikrini ele alırlar (Hoffmann, 1929, 205).

Petersburg'tan 10 Ocak tarihli telgraf acentesinden gelen rapora göre Halk Komiserleri Konseyi kararnamesinde, kupon ve temettü ödemelerinin durdurulması talimatı verilmektedir. Yeni bir emir çıkana kadar kupon ödemeleri yasaktır. Gayrimenkul müsaderesine ceza yapılması halinde hisse senedi ve tahvil ticareti yasaktır (Baumgart, 1966, 112). 13 Ocak tarihinde bölgesel soruların tartışılmasına ilişkin Alman-Avusturya-Macaristan-Rusya komisyonu 11 ile 12 Ocak tarihlerinde üç uzun oturum yaparlar. Uzun süren bir tartışmanın ardından, işgal altındaki toprakların ne derece boşaltıldığı sorunu ortaya çıkar. Bu noktadaki iki sayfadan oluşan açıklama, Dışişleri Bakanı v. Kühlmann tarafından özetlenir (Baumgart, Repgen, 1969, 75).

Troçki şu önerilerde bulunur: “Bu arada bizler arasında salt teorik sözleşmeler ya da halkın görüşleri daha geniş bir yelpazede yer alacağı organizasyonun ve usullerin belirlenmesinin yapılacağı temsil organlarının kurulması gerekmektedir. Diğer temsilcilerin yokluğunda mevcut ve tarihsel olarak temsil edilen temsilciler varsayımsal olarak halk iradesinin ifadesi olacağı bizim duruş pozisyonumuzda durmak veya sınıfta kalmak zorundayız. Bu durum özellikle de ulusun vatandaş olması için yaşamsal bir sorudur.”

Özet olarak Dışişleri Bakanı Sayın v. Kühlmann, Troçki'nin sözlerinin Rusları isteklerinin ortaya çıktığını belirtir. İşgal altındaki topraklarda bulunan popüler temsil organlarını geçici organ olarak tanımaya hazır olunabileceği belirtilir. Ülkenin bu kısımları askeri olarak işgal edilmediği takdirde, gerekli referandumu yapma yetkisini de görecektir. Troçki, arazi günleri, ikameler ve benzeri ifadelerin nüfusun belirli bir bölümünün iradesinin ifadeleri olarak yorumlanabileceğini söyler. Bununla birlikte, bunlar yalnızca ilgili halkın devlet görevlerinden memnun olmadığını varsaydığı için gerekçelendirilir. Bir referandumun yapılması gerektiği sonucuna varılır, ancak bir organın oluşturulması halkın özgür koordinasyonunu garanti altına alacak bir ön şart olacaktır (Hahlweg, 1971, 48).

B. BREST- LİTOVSK BARIŞ ANTLAŞMASI

a. Bolşevik Rusya'nın Barış Önerisi

Konferansta Uzun süren bir tartışmadan sonra, Rusya delegesi Kamenov şu önerileri yapar:

Madde 1: Kendi kaderini tayin hakkı ülkelere açıktır ve işgal edilen kısımlarına değil, dolayısıyla Rus Hükümeti kendi insiyatifiyle işgal bölgesi dışındaki bahsedilen ulusların parçalarına aynı anda kendi kaderini tayin hakkını da vermektedir. Rusya, bu toprakları doğrudan veya dolaylı olarak bu veya diğer hükümet biçimlerini kabul etmeye dayatmamayı taahhüt eder. Bu ülkelerin kendi kaderlerini tayin hakkına dayanarak bu topraklarda daimi olarak kurulan herhangi bir gümrük veya askeri sözleşmeler yoluyla bağımsızlıklarını sınırlandırmaz. Öte yandan Almanya ve Avusturya-Macaristan hükümetleri, Almanya'nın veya Avusturya-Macaristan'ın topraklarında, eski Rus İmparatorluğu'nun topraklarında, sözde sınır düzeltmeleri gibi bu alanların pahasına şu anda Almanya ya da Avusturya-Macaristan orduları tarafından işgal edilmekte olan herhangi bir iddianın yokluğunu kategorik olarak doğruluyorlar. Aynı zamanda, doğrudan ya da dolaylı olarak bu toprakları ya da bu hükümeti kabul etmekle yükümlü olmayı taahhüt ederler. Onların yerleşim bölgelerindeki halkların kendi kaderlerini tayin hakkına dayanarak bu topraklarda yapılan son anayasadan önce sınırlanmış olan Bağımsızlıkları herhangi bir gümrük veya askeri sözleşme ile sınırlı değildir (Hahlweg, 1960, 100; http://www.stahlgewitter.com/16_04_30.htm, 15.05.2017).

Madde 2: Kendini belirleyen bölgelerin kaderleri sorununun çözümü tam bir siyasi özgürlük ve herhangi bir dış baskının olmaması koşuluyla yapılmalıdır. Bu yüzden oylar, yabancı orduların çekilmesi ve savaşın başlangıcından boşaltılan mültecilerin ve halkın geri gönderilmesinin ardından gerçekleşecektir. Ordu çekilme tarihi özel bir komisyon tarafından belirlenir.

Madde 3: Barışın imzalanmasından anılan toprakların son devlet anayasasına kadar, geçici bir organın elindeki yerel işlerin, maliyenin vs. yönetimi gibi iç yönetimi devam eder. Bu, savaş öncesi ve sırasında halklarının ortasında yaşanabilirliğini kanıtlayan siyasi partilerin anlaşılmasıyla oluşturulmuştur.

Madde 4: Söz konusu bölgelerin kent durumu ve devlet kuruluş biçimine ilişkin nihai çözüm genel referandumla olacaktır. Bunun üzerine General Hoffmann daha sonra şunları ister ve konuşmasını sürdürür: "Önce bu önerilerin tonunu protesto etmeliyim. Rus delegasyonu, sanki ülkemizde zafer kazanmış gibi davranıyor ve koşulları dikte edebiliyordu. Gerçeklerin karşı olduğuna dikkat çekmek isterim, muzaffer Alman ordusu topraklarında duruyor. Bu durumda, Rus delegasyonunun işgal altındaki topraklara halklarının kendi kaderini tayin hakkını hükümetinin kendi ülkesinde uygulamayacağı ve uygulayacağını belirtmek isterim. Hükümetiniz, sadece başka bir düşünceye de dikkat çekmeden baskı yapan iktidar ve iktidar üzerine kuruludur. Farklı düşünen birileri sadece bir devrimci ve burjuva olarak ilan edilecek. Bu görüşü yalnızca iki örneklerle doğrulayacağım. 30 Aralık'ı 31 Aralık'a bağlayan gece Belarus halkının kendi kaderini tayin hakkını savunmak isteyen Minsk'teki ilk Belarus Kongresi basılarak süngüler ve makineli tüfeklerle dağıtıldı, azınlıklar tutuklandı. Ukraynalılar kendi kaderini tayin hakkını savunurken Petersbourg Hükümeti bir nota verdi ve kendi iradesini silahla zorla uygulamaya çalıştı. Radyo testlerinden görebildiğim kadarıyla İç Savaş halen sürüyor. Dolayısıyla halkların kendi kaderlerini tayin hakkının maksimistik hükümet tarafından uygulanması pratikte kendini gösterir. Bu nedenle Alman Üst Komutanlığı, işgal altındaki topraklardaki meselelerin çözümünde müdahaleyi reddetmek zorundadır. Bizim için, işgal altındaki topraklardaki halklar, Rusya'dan ayrılma arzusunu açık bir şekilde ifade ettiler. Nüfusun en önemli kararlarından bazılarını vurgulamak isterim. 21 Eylül 1917'de kendisini açıkça Kurland halkının temsilcisi olarak belirleyen Kurland Ulusal Meclisi, Alman İmparatorluğu'ndan korunmasını istedi. 11 Aralık 1917'de, ülkenin Litvanya'lıları ve Litvanya halkının tek yetkili temsilcisi olarak yurtdışında tanınan Litvanya Vilâyet Konseyi, şu ana kadar var olan bütün devlet bağlarından ayrılarak diğer insanlarla

olan arzuyu ilan etti. 27 Aralık'ta şehir meclisi, Riga'daki Alman İmparatorluğu'na benzer bir istekte bulundu. Bu taleplere Riga Tüccar Odası, Büyük Lonca, ülke nüfusunun temsilcileri ve 70 Riga kulübü katıldı. Nihayet, Aralık 1917'de, Oesel, Dagö ve Moon'daki kırsal, belediye ve kilise cemaatlerinin şöhreti çeşitli bildirimlerle temsil edildi ve önceki ilişkilerden ayrıldı. İdari sebeplerden ötürü, Alman ordusu Lurlandca, Litvanyaca, Riga ve Riga Körfezi adalarını tahliye etmeyi reddetmelidir (Baumgart,1971: 85).

Bütün bu bölgelerde idari organlar, yasal koruma organları, demiryolları, telgraflar ve posta servisi yoktur. Tüm bunlar Alman malları ve Alman çiftliklerindedir. Yakın gelecekte de ülkeler kendi askeri veya milislerini kurabilecek konumda değiller." Toplantı, uzun süren bir müzakereden sonra sona erer. Müzakerelerin sürdürülmesine ilişkin yeni bir toplantı henüz planlanmaz (Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, Multilaterale Verträge des Deutschen Reiches, 309).

Brest-Litovsk'da 15 Ocak'ta bölgesel ve siyasi soruları çözmek için Almanya-Avusturya-Macaristan-Rusya komisyonlarının iki toplantı düzenlenir. Dışişleri Bakanı v. Kühlmann'ın işgal altındaki topraklarda kararlı oy kullanabilmek amacıyla Rusya ile barışın sağlanması arasındaki süre için ve genel barış anlaşmasından en geç bir yıl sonra durumun mümkün olabileceğini söyler. Troçki ise derhal tahliye sorununu durdurması önerisini tartışma sonrasında olması gerektiğini önermektedir. Yetkili, şu anda işgal altındaki bölgelerin kaderlerini düzenlemek konusundaki sorunun doğu cephesindeki barış ile bağlantılı olduğunu belirtir (Linke, 1998, 53-56).

Alman Devlet Sekreteri Kühlmann, önce, müzakerede metnin içinde bulunması gereken çok şey olduğunu belirtir. Müttefikler, Rus taaruzu ve savaşı sona erdikten sonra, Dünya Savaşı'nın gidişatı göz önüne alınmadan, Alman-Avusturya-Macar formülünün 1. Maddesi'nin kapsadığı toprakları terk etmeyi kabul ederler. Diğer noktalarda anlaşmaya varıldığı takdirde, müttefiklerin bu ikinci aşamada daha fazla uzlaşma sağladığı düşünülmez. Bununla birlikte Kühlmann, genel barış müzakerelerinin sonuçlanacağını düşünmeyen Avusturya-Macaristan barış taslağının 2. Maddesi'nde belirtilen bölgelerin boşaltılması için bir tarih öngörmenin imkânsız olduğunu ilan etmek zorunda kalır. Burada askeri güveni erkenden zayıflatmak düşünülemez. Öğleden sonraki oturum, Devlet Sekreteri Kühlmann tarafından saat beşte açılır. Kühlmann müzakere ile ilgili açıklamaların yanı sıra, müttefik delegasyonlara koşullar ile uyumlu bir seçime ya da seçim için mutlak derecede siyasi özgürlüğe ulaşabilmek için en yüksek derecede samimi bir niyet oluşturduğunu söyler. Bu durum, davanın doğasından da anlaşılacağı üzere askeri bir sorunun büyük bir bölümünü oluşturmaktadır (Groß, 2006, 2).

Kamu düzenini korumak için belli sayıda silahlı ve disiplinli silahlı kuvvet gereklidir. Artık askeri açıdan organize olmuş güçlerin bir kısmı, ülkenin ekonomik operasyonunun devam ettirilmesi için gereklidir. Almanlara göre, bu örgütlü güçlerin etraflarındaki siyasi açıdan etkin olmamasını ve siyasi baskı uygulayamayacaklarına dair bağlayıcı bir söz verilmesini ister. Rus delegasyonu başkanı, işgal altındaki bölgelerin boşaltılması sorununa tekrar döner ve tahliye konusunun henüz tam olarak netlik kazanmamış olduğunu ifade eder (Bihl, 1970, 18).

Devlet Sekreteri Kühlmann, dönem içinde oylamanın uygulanabilir hale gelmesi için bölgenin tamamen askerden boşaltılmasını garanti edemeyeceğini söyler. Müttefiklerin asgari programı, askeri ihtiyaçlara azami özen gösterilerek hazırlanır. İki tarafın da görüşleri üzerine görüşmeler kapatılır (Doering-Manteuffel, 2003, 205-215).

Petersburg'dan 18 Ocak tarihinde alınan bir habere göre Rusya'da Öğleden sonraki saat 4'te Ana Komite'nin açıklamalar yaptığı Anayasa Meclisi Tauric (Toros) Palace'da işçiler, askerler ve çiftçilerin temsilcilerin katılımıyla Ana Komitesi Başkanı Sverdlov tarafından kurucu bir meclis açılır (Stone, 2009, 762-764). Rusya'nın kendi kaderini tayin hakkını kazandığı bu işgal edilmiş topraklarda gelecekle ilgili nasıl bir oylama yapılması gerektiğini Siyasi ve Bölgesel Konular Komisyonu 18 Ocak tarihindeki konuyu görüşür.

Avusturya-Macaristan taslağının II. Maddesi'nin kapsadığı alanın boyutuyla ilgili sorunların yanı sıra Kafkasya ile Avusturya Hükümeti ve Aalands Adaları arasındaki ilişki de ele alınır. İkinci oturumun kapanışında, Troçki iç siyasi nedenlerle zorlandığını ve Petersburg'a yaklaşık bir hafta süreyle gitmek istediğini açıklar. Başsavcı, siyasi komisyonun görüşmelerini 29 Ocak'a kadar ertelenmesini teklif eder. Troçki ayrıldıktan sonra, Rus delegasyonunun liderliği Joffe'ye geçer. İttifak Devletleri adına bir bildirme kabul edilir ve Troçki'nin geri dönüşü üzerine tam bir anlaşmaya varılacağı yönündeki umut dile getirilir (Gloeckner, 1993, 130).

Petersburg'tan 19 Ocak tarihinde alınan telgraf raporuna göre Rusya'da Kurucu Meclis'ten sonra, yarım saatlik bir tartışma sonrasında, Bolşevikler Merkez Komitesinin deklarasyonuna karşı oy kullanırlar, bunun sonucunda Bolşevikler geri çekilir. Anayasa Meclisi, salondan çıkan Sovyetler tarafından barış

müzakerelerinin nasıl teşvik edildiğini onaylamak istemez. Sabahın dördünde meclisin toplanması çözüldü. Kurucu Meclisin dağılmasıyla ilgili bir kararname yayınlanacaktır (Von Rauch, 1955, 126).

Petersburg'tan 20 Ocak tarihinde telgraf ajansından alınan rapora göre 20 Ocak'ta İşçiler, Köylüler ve Askerler Sovyetlerinin İcra Komitesi olağanüstü toplantı için bir araya gelir ve Sabah 01:30'da Kurucu Meclisin dağılması karara bağlanır. Resmi kararname Petersburg'daki Kurucu Meclisin feshedildiğini ilan eder. İşçi sınıfları, eski burjuva parlamentarizminin yaşadığını tecrübe yoluyla ikna etmek zorunda kalır. Sosyalizmin gerçekleştirilmesi meselesiyle uyumluluk yoktur. Genelci değil, yalnızca mülk sahibi sınıfların direnişini yenip sosyalist toplumun temelini atabilen az sınıf kurumları (Sovyetler gibi) vardır. Kurucu Meclis Çoğunluğunun Partisi, doğru sosyal devrimciler ve minimalistler, Sovyet iktidarıyla açıkça savaşımaktadır. Kuruluşlarını kendi organlarında çağırarak ve nesnel olarak konuşarak sömürücülerin ülke ve fabrikaların işçilerin eline geçmesine karşı direnişlerini destekleyerek gerçekleştireceklerdir. Açık ki, Kurucu Meclis'in geri kalan kısmı, temelde yalnızca burjuva karşı-devrimci mücadelesini Sovyetlerin gücünü devirmek için kapsayan bir rol oynayabilir. Bu nedenle Merkez Yürütme Komitesi Anayasa Meclisini feshetme kararı alınmıştır (von Werner, 1971, 28).

Dışişleri Komiseri Troçki 28 Ocak'ta tekrar Brest-Litovsk'a gider. 10 Şubat'ta Brest-Litovsk'daki komisyonun son toplantısında, Rus delegesi savaşın sona erdirilmesi konusundaki açıklamalarında aşağıdaki sonuca varır. Heyet, uzun müzakerelerin ardından karar verme döneminin şimdi gerçekleştiğini düşünür. Halklar, Brest-Litovsk barış görüşmelerinin sabırsızlığı ile beklediler. Dünyanın emperyalizmine karşı başarısız olduktan sonra, Rusya'nın artık savaşta herhangi bir paya sahip olmadığını, askerlerinin kanını bir tarafın diğerine karşı çıkarmaya istekli olmadığını beyan eder. Bu nedenle Rusya ordusu ve insanları savaştan çıkarır. Rusya savaşı bırakır ve tüm halkları ve hükümetleri bilgilendirir. Şu anda Almanya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan ve Türkiye ordularına karşı çıkan tüm orduların tümüyle silahsızlandırılmasına ilişkin emir vardır. Ancak hükümeti Avusturya-Macaristan-Macar koşullarını yaptırıma son vermez. Rusya savaşı terk etmektedir, ancak barış antlaşmasının imzalanmasını bırakmak zorunda kalır (Theodar, Strupp, 1922, 40).

Dışişleri Bakanı Kühlmann, mevcut durumu analiz edince Rus Hükümeti ile savaş halinde olduklarını belirtir. Planlı müdahale, Ateşkes Antlaşması ile durdurulur, ancak anlaşmanın iptal edilmesiyle kendiliğinden savaş yeniden canlanabilecektir. İki taraftan birinin kendi ordularını terhis etmesi, aslında hiçbir şeyi değiştirmeyecektir. Barış devletinin varlığının bir özelliği, devletlerarasında alışılmış olduğu gibi uluslararası ilişkilerin varlığı ve hukuki ilişkilerin ve ticaret ilişkilerinin varlığıdır. Rus delegasyon başkanından, Rus Hükümeti'nin savaşın bitişinin beyan ettiğini ilan etmesinin gerekliliğini, ilaveten Rus İmparatorluğu'nun sınırlarının bulunduğu bölgede bu barış ilanının yayınlamaya niyetli olup olmadığını açıklaması istenir. Bunun nedeni, diplomatik, konsolosluk, ticaret komitelerinin ve ticari ilişkilerin yanı sıra Halk Komiserleri Hükümetinin hukuki ve ticari ilişkileri savaş halinin sona ermesinden kaynaklanacak ölçüde aynı ölçüde devam ettirmeye istekli olup olmayacağına karar vermesidir. Devlet Bakanı Kühlmann'ın ertesi gün için Rusya delegasyonunun en son bildirimleri üzerine müttefiklerin görüşlerini bildirdiği bir toplantı düzenlenmesi yönünde yaptığı görüşme üzerine Troçki, heyetinin kendisine verilen tüm yetkileri artık tükettiğini söyler. Petersburg'a dönmesi gerektiğini düşünmektedir. Müttefik delegelerce yapılacak olan tüm iletişimler Rusya Federe Cumhuriyeti Hükümeti tarafından görüşülüp cevaplandırılacaktır (Von Jürgen, 1991, 45-48).

b. Doğu Cephesi'nde Savaşa Devam Edilmesi ve Rusya ile Yapılan Ateşkesin Sona Ermesi

16 Şubat tarihinde Berlin'den alınan resmi bir yazıya göre Troçki, 10 Şubat'taki tanınmış beyanında Rusya'nın savaşın sona ermesini ve silahsızlandırılmasını istediğini, ancak aynı zamanda barış antlaşmasının imzalanmasını da reddettiğini açıklar. 4 müttefik ülke Rusya'nın kararıyla ilgili olarak bilgilendirileceği ve müzakereleri durdurduğu önerilen bir oturumda yer almayı reddettiğini belirtir. Tek taraflı Rus açıklamaları elbette savaş durumunu kaldırmaz. Barış antlaşması imzalamayı reddetme, barış yapılmasını imkânsız hale getirir. Anlaşmanın başlangıcında açıkça belirttiği üzere, 15 Aralık 1917'deki ateşkes anlaşmasının sonuçlandırıldığı ifade edilir. Dolayısıyla barıştan vazgeçildiğinde, Bolşevik Rusya da ateşkesin sürdüğünü reddeder. Bu feragat fesihle eşdeğer sayılacaktır (Hildegard, 2003, 506-508). Bu nedenle, İmparatorluk Hükümeti, ateşkesin yürütülmesinin aslında ateşkesin sona erdiğini belirtmektedir. Fesih ihbarnamesi 10 Şubatta kabul edilecektir. Bu nedenle, Alman Hükümeti, sözleşmede öngörülen yedi günlük sürenin dolmasının ardından herhangi bir yönde serbest dolaşım hakkını saklı tutmalıdır (Volkwart, 1937, 96).

17 Şubat tarihinde Alman ordusu tarafından Londra'ya yeni bir hava saldırısı yapılır. Alman Anakarargahı'ndan 17 Şubat tarihinde alınan bir talimatta 18 Şubat tarihinde öğleden sonra saat 12 itibarıyla Rusya ile ateşkesin sona ereceği belirtilir. Ukrayna'nın ayrılmasıyla oluşan Büyük Rus cephesi Baltık'tan Pripjet'e uzanıyor. Şu an sadece Alman birlikleri burada yer almaktadır (Michael, 2007, 45).

c. Bolşevik Rusya'nın Yeni Barış Teklifi

Berlin'de 20 Şubat tarihinde Meclis toplantısında Devlet Sekreteri Kühlmann şunları söyler: "Alman ordularının geri çekilmesiyle ilgili dün Petersburg'daki Halk Komiserliği, ateşkes anlaşmasının uygulanmasına başlanması niteliğindeki bir girişten sonra Alman Hükümeti'ne hitaben yapılan radyo konuşmasını dile getirir. "Halk Komiserleri Konseyi, yaratılan durum göz önüne alındığında, Brest-Litovsk'daki 4'lü müttefik delegeleri tarafından (İyi dinleyin, dinleyin, harekete geçin.) Belirtilen koşullar altında barışı imzalamayı kabul ettiğini beyan etmekle yükümlüdür. Halk Komiserleri Konseyi, Alman Hükümeti tarafından ortaya konan kesin şartlara verilen cevabın derhal verileceğini bildirdi (Österreichisches Staatsarchiv: 99; http://www.stahlgewitter.com/16_04_30.htm, 15.05.2017). Daha sonra Petersburg Hükümeti'ne radyo yayınının Berlin'den alındığını bildirdik, içeriklerinden yazılı olarak teyit istedik hatlarımıza göturdüler ve Halk Komiserleri hükümetinin yazılı onaylamayı hemen hatlara göndereceğini bildirdi. Şimdiye kadar Troçki ve Bakanlar Kurulu ile yapılan görüşmelerde elde edilen tecrübeye göre, izlenimin geniş halkın bir şekilde ortaya çıkmasını istemiyorum. Her şey sanki ceplerimizde Rusya ile barışmış gibi açıktı sanki. Olaylar şimdi nispeten hızlı olacak. Halk Komiserleri Hükümeti ile barışın sağlanması umutları Ukrayna ile barış anlaşması yapıyor. Şu anda uyguladığımız askeri baskı ve Petersburg'da şüphesiz yapılan bazı umutların başarısızlığı yüzünden oldukça iyi bir hale geldi. Umarım şu anda hedefimize ulaştığımızı ifade edebiliriz. Ancak mürekkep belgelerin altına yerleşinceye kadar Rusya ile gerçek bir sonuca varmanın büyük bir sevincinden vazgeçmeyeceğiz."

26 Şubat tarihinde Alman Anakarargahı'ndan alınan bir habere göre Moonsund'u geçtikten dört gün sonra dün sabah Reval üzerindeki birlikler, bisikletliler, süvari askeri ve makineli silahşörler, Korgeneral Freiherrn v. Seckendorff Başkanlığında savaştıktan sonra kale alınmıştır. Livonia'da, girişimlerle birçok şehir ele geçirilir, Ruslar tarafından tutuklanmış birçok vatandaş serbest bırakılır. Pleskau'nun (Pskov) güneyinde Alman alayları güçlü direnişle karşılaşır. Kuvvetli çarpışmalar sonrasında düşman yenilir ve şehir alınır (Majorov, 1954, 18).

Düşman kuvvetleri kendilerini Ukrayna'daki Kolenkovichi'ye taşıdıklarında Pripet boyunca düşerler, düşman atılır, şehir ve istasyona saldırı düzenlenir. Birkaç gün içinde, Linsingen ordu grubunun birlikleri yaya, trenle ve kamyonla büyük zorluk, zahmet ve yokluk içinde 300 kilometre'den fazla mesafe katederler. Ukraynalı birlikler ile birlikte, ülkenin büyük kesimlerinde yağma ve çeteler temizlenir. Ukrayna Hükümeti, düşman tarafından temizlenen alanlarda barış ve düzeni yeniden sağlar. Doğu cephesinde tutuklularla ilgili yeni veriler ortaya çıkar: üç bölük çalışanı, 180 subay ve 3676 asker esir alınır. Tutukluların sayıları, Reval ve Pleskau'dan elde edilen ganimetler oldukça fazladır (Telegramm Kühlmanns an den Verbindungsoffizier des Auswärtigen Amtes im Großen Hauptquartier: 32).

Alman Kurt Yardımcı Kruvezörü'ne emanet edilen görevler sırasında düşmana ait olan en az 35 düşman gemisini veya geminin toplam 210 000 ton ağırlıklı mühimmatını imha etmek veya öylesine ağır hasar vererek uzun süre savaş dışı bırakmaktır. Bunlar büyük ve değerli İngiliz buharlı vapurlardır, bunun yakın gelecekte eşdeğer yenilenmesi mümkün değildir. Bu vapurlardan birçoğu İngilizlerin işgal ettikleri nakliye vapurlarıdır; onların çöküşü birçok insanı kayıba neden oldu. Dahası, 28.000 ton su taşınmasının Japon savaş gemileri "Haruna" ve ismi tespit edilemeyen bir İngiliz veya Japon kruvazörü, yardımcı kruvazörün yardımcı güçleri yardımıyla ciddi hasar görür (Baumgart, 1966, 18).

d. Almanya'nın Barış Şartları ve Barış

26 Şubat 1918 tarihindeki Alman meclis oturumunda Federal Dışişleri Bakanlığı Dışişleri Sekreteri Freiherr von Bussche-Heddenhausen, Almanya'nın ultimatometnini Rusya'ya bildirir (Grottian, 1962, 217-233; http://www.stahlgewitter.com/16_04_30.htm, 15.05.2017).

1. Alman İmparatorluğu ve Rusya savaşın sona ermesini ilan etti. Her iki ülke barış ve dostluk içinde birlikte yaşama kararlıdır.

2. Brest-Litovsk'daki Rus temsilcilerine bildirilen ve Rusya imparatorluğuna ait olan hatların batısındaki topraklar artık Rusya'nın toprak egemenliğine tabi olmayacak. Hat, Kurlands'ın doğu sınırına kadar Düna burg ilçesinde bulunmaktadır. Rus imparatorluğuna ait olan bu bölgelerin artık hiçbir şekilde Rusya'ya karşı herhangi bir yükümlülüğü olmayacak. Rusya, bölgeler arasındaki iç ilişkilerde herhangi bir müdahaleyi reddetti. Almanya ve Avusturya-Macaristan, alanların nüfuslarına göre gelecekteki kaderini belirleme niyetindedir. 3. Madde'de aksi belirtilmediği sürece, Almanya, yukarıda belirtilen çizginin doğusundaki toprakları boşaltmak için genel barışın sona ermesiyle ve Rus terhisinin tamamen gerçekleştirildiğinde hazırdır.

3. Livonya ve Estonya derhal Rus birlikleri ve Kızıl Muhafızlar tarafından tahliye edilir ve kara teçhizatları güvenlik ve devlet düzeni garantilene kadar Alman polis memurları tarafından işgal edilir. Politik nedenlerle tutuklanan tüm arazi sahipleri derhal serbest bırakılacak.

4. Rusya, derhal Ukrayna Halk Cumhuriyeti ile barış yapacak. Ukrayna ve Finlandiya, Rus birliklerinin ve Kızıl Muhafızların gecikmeksizin tahliye edilecek.

5. Rusya, Doğu Anadolu vilayetlerinin Türkiye'ye uygun bir şekilde dönüşmesini sağlamak için elinden gelen her şeyi yapacak ve kapitülasyonların kaldırılmasını kabul edecektir.

6. a) Mevcut ordunun yeni kurulan ordusu da dâhil olmak üzere Rus ordusunun tamamen silahsızlanması gecikmeden yapılmalıdır.

b) Karadeniz, Baltık Denizi ve Arktik Denizi'ndeki Rus savaş gemileri Rus limanlarına transfer edilecek ve orada genel barışa bırakılacak veya hemen tutuklanacak. İtilaf Devletleri savaş alanlarında Rus savaş gemileri gibi davranılmalıdır.

c) Ateşkes Antlaşması'nda öngörüldüğü üzere, Karadeniz ve Baltık Denizi'ndeki tüccar gemileri yeniden sefere başlatılacak. Mayın temizleme derhal başlamak zorundadır. Kuzey Kutup Okyanusu'ndaki sınırlı alan, genel barış tamamlanuncaya kadar kalacaktır.

7. 1904 tarihli Alman-Rus Ticaret Anlaşması, Asya ülkeleri Ticaret Anlaşması'nın Madde 11, fıkra 3, paragraf 3'te öngörülen özel avantajlar haricinde, Madde VII, fıkra 2 A'da da olduğu gibi Ukrayna ile yürürlüğe girecektir.

Ayrıca, nihai rapordaki ilk bölümün tamamı yeniden oluşturulacaktır. Buna ek olarak: Geçici hükümin sona erdirilmesi durumunda dahi en azından 1925 sonuna kadar en çok tercih edilen ulus muamelesinin güvence altına alınması için, yeni bir ticaret sözleşmesinin derhal müzakere edilmesi ve sonuçlandırılması için ihracat özgürlüklerinin ve ihracat cevherinin ihraç edilmesinin güvence altına alınması sağlanacaktır. Son olarak, Ukrayna ile barışın V. Maddesinin III. Fıkrası IV A, paragraf 1 ve V noktasına uygun hükümler yer alacaktır.

8. Yasama konuları, Alman-Rus Hükümet Komisyonunun ilk okuma kararlarına dayanarak, kararlar henüz kabul edilmediği sürece, özellikle de sivil zararın Alman önerileri temelinde değiştirilmesi, savaş esirleri için Rus önerisine dayalı masrafların karşılanması gibi konularda düzenlenir. Rusya, Alman savaş esirlerini, siviller ve geride bırakanlar için Alman komisyonlarına izin ve destek verecektir.

9. Rusya resmi olarak resmen desteklenen herhangi bir ajitasyon gerçekleştirmeyeceğini taahhüt edecek veya Müttefik hükümetlere ve onların devlet ve askeri kurumlarına karşı da İttifak Devletleri tarafından alınan topraklarda olumsuz propaganda yapmacaktır.

10. Yukarıdaki koşullar 48 saat içinde kabul edilecek. Rus ortaklar üç hafta içinde barışın imzalanması için Brest-Litovsk'a derhal gitmeli ve Barış metni iki hafta içinde onaylanmalıdır.

Bu gelişmeler sonrasında Rusya ile 3 Mart 1918 tarihinde Brest-Litovsk Barış Antlaşması imzalanır. Böylece Bolşevik Rusya I.Dünya Savaşı'ndan çekilir.

Brest-Litovsk Barış Antlaşması ile Baltık devletleri Rusya'dan ayrılır, Almanya ile Ukrayna arasında dostluk gelişir. Rusya ülkesindeki sanayi tesislerinin yarısından fazlasını ve nüfusunun da yaklaşık üçte birini kaybeder. Brest-Litovsk, artık İttifak'ın ablukasının bir atılımı olan Rusya üzerindeki etkisi ve başarısı ile Asya'dan yiyecek ve hammadde satın alma yolunu açmış olduğu bir anlaşmadır. Brest Litovsk'un barışı Doğu Avrupa'da I. Dünya Savaşı'nı sona erdirir.

Görüldüğü gibi bu antlaşma ile Sovyetler, Polonya, Litvanya, Estonya ve Letonya'dan çekilirler ve buraların geleceği İttifak Devletleri'nin iradesine bırakılır. Ayrıca 1878 Berlin Antlaşması ile Ruslar'a terkedilen Kars, Ardahan ve Batum vilayetleri Osmanlı Devleti'ne iade edilir. Ukrayna, Almanların yardımı ile bağımsızlığına kavuşur.

SONUÇ

I. Dünya Savaşı başlangıcında İtilaf Devletleri yanında yer alan Çarlık Rusya savaşın planlanandan daha uzun sürmesi, birçok cephede savaşmak zorunda kalması, Çanakkale Cephesi'nde İtilaf Devletleri ordularının yenilmesi ile ekonomik ve siyasi olarak zor bir sürece girmiştir. Bunun sonucunda 1917 yılında ülkede Çar'a karşı Bolşeviklerin başlatmış olduğu isyan sonucunda Çar yönetimi sona ermiştir.

Bolşevikler Almanya'nın Rusya'ya saldırılarının devam etmesi, Türk Ordusu'nun Kafkaslardaki savaşları nedeniyle kısa süreli başarı elde etse de bir süre sonra İttifak devletleriyle ateşkes ilan etmek zorunda kalmıştır. Ukrayna'da Alman ordusunun savaşması ile zor durumda kalan Bolşevik Rusya İttifak Devletleriyle 3 Mart 1918 tarihinde Brest-Litovsk Barış Antlaşması yapmıştır.

Bu çalışmada Almanya ile Bolşevikler arasındaki barış müzakereleri Alman belgelerine göre incelenmiş ve bu belgelere göre bu müzakereler Brest-Litovsk'ta uzun süre devam etmiştir. Ülkelerin karşılıklı çıkarları doğrultusunda barış antlaşması gerçekleştirilmiştir.

Brest-Litovsk Barış Antlaşması sonrasında Alman Ordusu Odesa ve Sivastopol'u işgal ederek Ukrayna içerisinde ilerlemiş, buradan Gürcüstan'a oradan da Bakü'ye kadar gitmiştir. Türk ordusu da Kafkas İslam Ordusu ile ileri hareketi başlatmış, Erzurum, Kars, Batum, Gürcü derken Bakü'ye kadar

ilerlemiş hem Doğu Anadolu'da Ermenilerin zulmüne maruz kalan Müslümanları hem de Azarbaycan'daki Türk ve Müslümanlara yardım edilmiştir. Bu nedenle Brest- Litovks Barış Antlaşması Osmanlı Devleti için de büyük önem taşımıştır.

KAYNAKÇA

- Andres, Thomas (2015). *Deutsche Aussenpolitik 1987-2015 im Zeichen von Reparationen*. Herstellung und Verlag Bod-Books on Demend, Norderstedt.
- Baumgart, Winfried (1966). *Deutsche Ostpolitik. Von Brest-Litovsk bis zum Ende des Ersten Weltkrieges*, Wien/München.
- Baumgart, Winfried ve REPPEN, Karl (1969). *Brest-Litovsk*. Göttingen.
- Baumgart, Winfried (1971). *Von Brest-Litovsk zur deutschen Novemberrevolution, aus den Tagebüchern, Briefen und Aufzeichnungen von Alfons Paquet, Wilhelm Groener und Albert Hopman, Maerz bis November 1918*. Göttingen.
- Bihl, Wolfdieter (1970). *Österreich-Ungarn und die Friedensschlüsse von Brest-Litovsk*. Wien/Köln/ Graz.
- Bihl, Wolfdieter (1991). *Deutsche Quellen zur Geschichte des Ersten Weltkriegs*. Darmstadt.
- Burgdorff, Stephan ve Wiegrefe, Klaus (2004). *Der Erste Weltkrieg. Die Urkatastrophe des 20. Jahrhunderts*. München.
- Carr, Edward Hallett (1952). *The Bolshevik Revolution 1917-1923*. Vol. II/III. London.
- Carr, Edward Hallett (1954). *Die historischen Grundlagen der sowjetischen Außenpolitik*. In: Forschungen zur osteuropäischen Geschichte 1.
- DER FRIEDE VON BREST-LITOVSK (1971). *Quellen zur Geschichte des Parlamentarismus und der politischen Parteien*. Bd. 8. Düsseldorf.
- DOKUMENTE UND MATERIALIEN ZUR GESCHICHTE DER DEUTSCHEN ARBEITERBEWEGUNG (1957). Reihe 2, Bd. 2, (November 1917 - Dezember 1918). Hsg. vom Institut für Marxismus-Leninismus beim Zentralkomitee der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands, Berlin.
- Doering-Manteuffel, Anselm (2003). Ostmitteleuropa, Brest-Litovsk und die europäische Ordnung nach dem Ersten Weltkrieg. Zur Bedeutung der Historiographie der sechziger Jahre für die Gegenwart. In: Wolfgang Elz, Sönke Neitzel (Hrsg.): *Internationale Beziehungen im 19. und 20. Jahrhundert, Festschrift für Winfried Baumgart zum 65. Geburtstag*, Paderborn u.a.
- Fischer, Fritz (1964). *Griff nach der Weltmacht. Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914/1918*. 3. Auflage, Düsseldorf.
- Gloekner, Eduard (1993). Vor 75 Jahren. In: *Europäische Sicherheit*, 42.
- GROß, Gerhard (2006). *Die vergessene Front, Der Osten 1914/15. Ereignis, Wirkung, Nachwirkung*, Paderborn u.a.
- Grottian, Walter (1962). *Lenins Anleitung zum Handeln Theorie und Praxis sowjetischer Außenpolitik*. West Deutscher Verlag, Köln.
- Haffner, Sebastian (1968). *Der Teufelspakt. 50 Jahre deutsch-russische Beziehungen*. Rowohlt, Reinbek.
- Hahlweg, Werner (1960). *Der Diktatfrieden von Brest-Litovsk 1918 und die bolschewistische Weltrevolution*. Münster.
- Hahlweg, Werner (1971). *Der Friede von Brest-Litovsk, Ein unveröffentlichter Band aus dem Werk des Untersuchungsausschusses der Deutschen Verfassunggebenden Nationalversammlung und des Deutschen Reichstages*. Droste. Düsseldorf.
- Haußmann, Conrad (1924). *Schlaglichter. Reichstagsbriefe und Aufzeichnungen*. Hsg. von Ulrich Zeller, Frankfurt/M.
- Hildegard, Kochanek (2003). *Friede von Brest Litovsk*. In: Hirschfeld Gerhard, Krumeich Gerd, Renz Irina (Hg.) in Verbindung mit Pöhlmann Markus, *Enzyklopädie Erster Weltkrieg, Paderborn/ München/ Wien/ Zürich*.
- Hoffmann, Max (1929). *Die Aufzeichnungen des Generalmajors Max Hoffmann*. Bd. 1 und 2. Hsg. von Karl Friedrich Nowak, Berlin.
- Janßen, Karl-Heinz, Macht und Verblendung (1963). *Kriegszielpolitik der deutschen Bundesstaaten 1914-1918*. Göttingen.
- Kessler, Harry Graf (1961). *Tagebücher 1918-1937*. Hsg. von Wolfgang Pfeiffer-Belli. Frankfurt/M.
- Klein, Fritz (1952). *Die diplomatischen Beziehungen Deutschland zur Sowjetunion 1917-1932*. Rütten & Loening, Berlin.
- Linke, Horst Günther (1998). *Friedensvertrag von Brest-Litovsk. Auszug, Quellen zu den deutsch-sowjetischen Beziehungen*, Darmstadt.
- Ludendorff, Erich (1919). *Meine Kriegserinnerungen 1914-1918*. Berlin.
- Ludendorff, Erich (1922). *Kriegführung und Politik*. Berlin.
- Maechtel, Florian (2009). *Das Patentrecht im Krieg Geistiges Eigentum und Wettbewerbsrecht* 25. Mohr Siebeck. Tübingen.
- Majorov, S.M. (1954). *Der Kampf der Sowjetregierung Ende 1917 für einen allgemein demokratischen Frieden*. Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, Beiheft 1.
- Michael, Howard (2007). *Kurze Geschichte des Ersten Weltkriegs*. München 2. Aufl.
- ÖSTERREICHISCHES STAATSARCHIV. *Abteilung Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien. Politisches Archiv rot 1082*. Krieg Brester Kanzlei; Politisches Archiv rot 523 Geheim XLVII 11–12 g Krieg, zitiert nach Bihl, Brest- Litovsk.
- Peter, Broucek (1988). *Ein General im Zwielicht. Die Erinnerungen Edmund Glaises v. Horstenau*. Bd 1-3. Wien Köln Graz 1980-1988.
- Pietersen, Pit (2006). *Kriegsverbrechen der alliierten Siegermächte*. Bibliografische Information Der Deutschen Bibliothek, Herstells und Verlag: Books on Demad GmbH. Norderstedt.
- POLITISCHES ARCHIV DES AUSWÄRTIGEN AMTES. *Multilaterale Verträge des Deutschen Reiches, 309, Original, Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes*, Berlin.
- Riezler, Kurt (1972). *Tagebücher, Aufsätze, Dokumente, Vandenhoeck- Ruprecht. Eingeleitet und herausgegeben von Karl Dietrich Erdmann*. Göttingen.
- Ritter, Gerhard (1964). *Staatskunst und Kriegshandwerk*. Bd. 3: *Die Tragödie der Staatskunst, Bethmann Hollweg als Kriegskanzler (1914-1917)*. München.
- TELEGRAMM KÜHLMANN AN DEN VERBÜNDUNGSOFFIZIER DES AUSWÄRTIGEN AMTES IM GROßEN HAUPTQUARTIER, Auszug, In: LINKE (Hrsg.): *Quellen deutsch-sowjetische Beziehungen*.
- Theoder, Niemeier ve Strupp, Karl (1922). *Jahrbuch des Völkerrechts, 8. Band: Die Friedensschlüsse 1918-1921*. Verlag von Duncker und Humblot. München und Leipzig.
- Trockij, Lev Davidovic (1961). *Mein Leben. Versuch einer Autobiographie*, Frankfurt/M.
- Trockij, Lev Davidovic (1964). *Über Lenin. Material für einen Biographen*, Frankfurt/M.
- SCHULTHEF EUROPÄISCHER GESCHICHTSKALENDER (1920). *Neue Folge, 33. Jahrgang, (1917)*. Teil 1 und 2. München.
- Stone, Norman (2009). Ostfront. In: Gerhard Hirschfeld, Gerd Krumeich, Irina Renz (Hrsg.): *Enzyklopädie Erster Weltkrieg*. Paderborn.
- Strupp, Karl (1918). *Die Friedensverträge*. Bd. 1: *Der Ostfrieden*. Guttentagsche Sammlung Deutscher Reichsgesetze Nr. 134. Berlin.
- Volkward, John (1937). *Brest-Litovsk Verhandlungen und Friedensverträge im Osten 1917 bis 1918*, Verlag W. Kohlhammer. Stuttgart.
- Von Kühlmann, Richard (1948). *Erinnerungen*. Heidelberg.
- Von Hertling, Karl Graf (1919). *Ein Jahr in der Reichskanzlei. Erinnerungen an die Kanzlerschaft meines Vaters*. Freiburg.
- Von Müller, Georg Alexander (1959). *Regierte der Kaiser? Kriegstagebücher, Aufzeichnungen und Briefe des Chefs des Marine-Kabinetts*. Hsg. von Walter Görlitz, Göttingen.
- Von Payer, Friedrich (1923). *Von Bethmann Hollweg bis Ebert, Erinnerungen und Bilder*. Frankfurt/M.
- Von Rauch, Georg (1955). *Geschichte des bolschewistischen Russland*. 3. Aufl, Wiesbaden.
- Von Jurgen, Förster (1991). *Deutschland und das bolschewistische Russland vob Brest- Litovsk bis 1941*. Abhandlungen des Göttinger Arbeitskreses. Duncker-Humblot; Auflage: 1.
- von Liebig, Hans F. (1919). *Die Politik von Bethmann Hollwegs. Eine Studie*, München..
- Von Werner, Hahlweg Droste (1971). *Der Friede von Brest- Litovsk. Ein unveröffentlichter Banda us dem Werk des Untersuchungsausschusses der Deutschen Verfassungsgebenden Nationalversammlung und des Deutschen Reichstages*, 1. Januar 1971.
- Walz, Erhard (1936). *Reichsleitung und Heeresleitung in der Periode des Friedens von Brest-Litovsk*. Düsseldorf.
- Willmott, H. P. (2004). *Der Erste Weltkrieg*. Hildesheim.
- <https://archive.org/details/grosse-politik39germ>, 25.08.2017.
- http://www.stahlgewitter.com/16_04_30.htm, 15.05.2017.